

Prof. PhDr. Karel Kučera, CSc.

Narodil se v roce 1947 v Chlumčanech u Loun. Po ukončení střední průmyslové školy vystudoval na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze češtinu a angličtinu. Titul PhDr. získal v roce 1971. V letech 1971–1973 vyučoval angličtinu jako asistent na katedře cizích jazyků Vysoké školy zemědělské v Praze, poté nastoupil do aspirantury na FF UK (školicem mu byl Jaromír Bělič), titul CSc. získal v roce 1976, a pracoval na katedře českého a slovenského jazyka, později přejmenované na Ústav českého jazyka a teorie komunikace. V roce 1986 se na tomto pracovišti stal docentem a roku 1999 profesorem českého jazyka. Vedle toho působí od roku 1995 jako vedoucí odboru diachronních studií Ústavu českého národního korpusu FF UK, a to i po odchodu do důchodu v roce 2009. Rovněž se věnuje výuce češtiny pro cizince.

Oblastmi Kučerova zájmu jsou především dějiny českého jazyka – kromě historické mluvnice, s těžištěm v hláskosloví, jsou to slovní zásoba a pravopisné systémy staré a střední češtiny. Dále se zabývá dialektologií, proměnami češtiny v cizím prostředí (jazykem českých emigrantů v Americe) a v posledních letech především korpusovou lingvistikou – pracuje na diachronním korpusu českého jazyka a publikoval např. práce o dlouhodobých podpovrchových tendencích ve vývoji češtiny.

Je členem Jazykovědného sdružení ČR a Kruhu přátel českého jazyka. Je spoluřešitelem výzkumného záměru MŠMT Český národní korpus a korpusy dalších jazyků, byl řešitelem či spoluřešitelem několika dalších projektů v rámci MŠMT a GA ČR.

Rozhovor s prof. PhDr. Karlem Kučerou, CSc.

FRANTIŠEK MARTÍNEK: Jak jste se dostal k lingvistice? Vedla vás k ní rodina nebo okolí – prostředí, ve kterém jste vyrůstal?

– Ne, rodina mě k lingvistice nevedla. Jediná lingvistická pohnutka, která by se v mém dětství snad dala najít, je, že můj otec mluvil česky i německy. Bylo mu skoro padesát, když jsem se narodil, prošel ještě rakousko-uherskými školami. Jeden čas měl takovou ideu, že německy budeme mluvit i doma, abych se naučil nějaký cizí jazyk kromě ruštiny, která byla na základní škole povinná. To nějakou dobu fungovalo, dokud jsem nepřišel do takových těch pěkných let, do puberty, a nezačal jsem prohlašovat, že němčina je k ničemu, že cenu má jediné angličtina a tak. Byl za tím rokenrol, respektive vůbec drobné úlomky angloamerické kultury, s nimiž se tenkrát člověku v mém věku občas podařilo přijít do styku. Zelená léta našeho života, kdy víme všechno nejlíp a naprosto jistě. Takže jsem se v té době začal němčiny okázale stranit a udělal jsem tím jednu z největších pitomostí svého života, protože to nejcennější, co jsem už z němčiny získal – schopnost jejího běžného aktivního užívání – se časem téměř úplně vytratilo. Jinak mě k jazykovědě nevedl nikdo a nic, přitáhla mě k ní vlastně až dodatečně a oklikou během střední školy skutečnost, že jsem měl velkou zálibu v literatuře a hltavě, nenasytně jsem četl. Jednou jsem si spočítal, kolik jsem toho přečetl za uplynulý měsíc, a vyšly mi téměř tři tisíce stránek. Přitom to nebylo žádné rychločtení, zkrátka byly zrovna prázdniny a já četl od rána do večera. Hodně mi to dávalo. Češtinu jsem šel původně studovat primárně kvůli literatuře, ale pak se to během studií nějak zvrtilo a já se začal specializovat spíš na jazyk. A to je asi všechno. Nemůžu ani říct, že by mě směrem k jazykovědě nějak výrazně postrčila střední škola: neprošel jsem gymnáziem, absolvoval jsem střední průmyslovou školu zeměměřickou a tam to s češtinou samozřejmě nebylo až tak slavné, poněvadž to byl přece jen tak trochu vedlejší předmět.

FM: Dostal jste se ke studiím. Jak to vypadalo na vysoké škole? Na koho byste vzpomenul jako na své učitele? Kdo z nich vás ovlivnil?

– Měl jsem eminentní zájem jen o češtinu, ale na bohemistice se tenkrát

neotvíralo jednooborové studium, a tak jsem si k češtině přibrál tu svou vytrucovanou angličtinu. Na angličtinu jsem předtím chodil šest let do jazykové školy, takže by se dalo očekávat, že jsem anglicky uměl docela slušně, ale nebylo to tak. Za celých šest let jsem se nesetkal s jediným učitelem, který by byl rodilým mluvčím (ostatně stejně jako během prvních dvou ročníků na fakultě); postupovalo se pomalu, pořád dokola se drilovala gramatika. O tom, jak jsem po těch letech na jazykové škole zvládal angličtinu, nejlíp vypovídá to, že se mě při přijímacím pohovoru na fakultě zeptali, proč jsem se nenaučil aspoň trochu slušně anglicky, když už chci studovat anglistiku. Nicméně jsem nakonec nějak prošel, nejspíš díky tomu, že jsem měl načtenou spoustu anglické a americké literatury a docela slušně jsem se orientoval v dějinách těch dvou literatur i zemí. A tak jsem se ocitl na fakultě.

Na bohemistice se tenkrát uplatňoval takový systém, že po prvním roce studia byl celému ročníku přidělen jeden učitel, který pak vedl základní přednášky ze současného jazyka po další tři roky. Střídali se v tom tři vyučující – profesor Alois Jedlička, profesor Karel Hausenblas a docent Karel Svoboda. Na můj ročník připadl profesor Jedlička. U něho jsem tedy absolvoval všechny kmenové přednášky i základní zkoušky a mám-li mluvit o svých učitelích, rozhodně ho nemůžu pominout. Do synchronní bohemistiky mě uvedl on. Druhým učitelem, který mě významně ovlivnil, se stal o něco později profesor Jaromír Bělič, protože víc než o současnou češtinu jsem se postupně začal zajímat o vývoj jazyka a to byla jeho doména. Od druhého ročníku jsem pak po zbytek studia pracoval u profesora Bělice jako pomocná vědecká síla. Tenkrát se zrovna začalo uvažovat o vytvoření *Malého staročeského slovníku*. Už z dřívějších let k tomu byla připravena poměrně rozsáhlá lístková excerpce staročeských památek, skladovaná – jak bývalo zvykem – porůznu v pracovnách na skříních v zaprášených krabicích od bot. (Když se o nějakých dvacet let později objevila na obzoru korpusová lingvistika a snažila se v různých šarvátkách obhájit své místo na slunci, objevilo se i prohlášení, že s jejím nástupem končí éra *shoe-box linguistics*, tedy lingvistiky pěstované v krabicích od bot – a ta éra také víceméně skončila, počítače udělaly své). Prvním, metodologicky zcela zásadním krokem k realizaci plánovaného slovníku bylo objednání nejmodernějšího lexikografického vybavení, konkrétně plechové kartotéky se šuplíčky, do nichž by se daly soustředit ty excerpční lístky

rozptýlené po několika místnostech. Když kartotéka přišla, ukázalo se, že šuplíčky mají jiný formát než excerpční lístky, a každý lístek se proto musel asi o centimetr sestříhnout. To byla moje první odborná práce ve funkci pomocné vědecké síly. Ale nebyla to naštěstí až tak duchamorná činnost, jak to na první pohled vypadalo. Nikdo mě nijak zvlášť nehonil, takže jsem si při stříhání stihl číst, co bylo na lístcích vypsáno, a svým způsobem mi tak staročeská slovní zásoba protékala mezi prsty. Byla to docela zajímavá zkušenost, objevování úplně jiné češtiny, než jakou jsem znal.

Jaromír Bělič a Alois Jedlička byli rozhodně dva učitelé, kteří mě ovlivnili nejvíc, ale to ovlivňování, respektive vztah učitele a žáka, je asi trochu komplikovanější věc. Myslím, že nezáleží jen na tom, jak moc často konkrétní učitel člověka učil, protože vedle jmenovaných dvou ve mně zanechali stopy i jiní dva profesori – Vladimír Šmilauer a Karel Hausenblas, kteří mě vlastně nikdy neučili. S profesorem Šmilauerem jsem se dostal do styku vlastně jen párkrát, když jsem byl v takzvané aspirantuře, tedy dnešním doktorandském studiu. Psal jsem tenkrát jazykové sloupky do *Mladé fronty* a čtenáři mi někdy pokládali záludné dotazy, na které jsem neuměl dost přesvědčivě odpovědět, a tak jsem se poptával moudřejších. Profesor Šmilauer odpovídal vždycky neobyčejně rozvážně, opakovaně se ukazovalo, že neologismy a nové jevy v češtině zaznamenává téměř okamžitě a že odpověď na řadu otázek má už promyšlenou, zatímco jiní – včetně mě – se v problému teprv snažili orientovat. Měl nevšední erudici, ale navíc to byl i moudrý a laskavý člověk, který se nijak nevyvyšoval. Nikdy jsem neslyšel, že by si stěžoval na nepřízeň osudu, i když měl na zideologizované filozofické fakultě poměrně těžké postavení. Tím hlavním, čím mě profesor Šmilauer ovlivnil, byla myslím jeho neuvěřitelná systematickosti – a také mě zaujal tím, jak důsledně dbal na nekomplikované, jasné a srozumitelné vyjadřování (o tom, jakou důležitost mu přikládal, svědčí mimo jiné to, že jedna ze zásad, kterými by se měl podle jeho *Úvodu do toponomastiky* řídit začínající toponomastik, zní: „Nebudeš nikdy chtít oslňovat pseudoučeností ani černokněžnickým vyjadřováním.“). Kdysi se mi dostaly do ruky zažloutlé materiály, které Vladimír Šmilauer rozdával prvním poválečným ročníkům bohemistů, pro něž tehdy nebyly žádné učebnice. Zhruba na dvaceti stránkách tu shrnoval hláskoslovný a morfologický vývoj češtiny, byla tam myslím i nějaká syntax a něco

o slovní zásobě. Byla radost to číst, člověk si uvědomil, že jednoduchost není nic naivního, nic nedůstojného ani zavrženíhodného, pokud ovšem vychází z hluboké znalosti věci. Svým způsobem byl obdivuhodný taky jeho nevtíravý humor: zatímco v jiných seminářích se obvykle rozebíraly pečlivě vypreparované, všelijak vykonstruované věty na hony vzdálené živému jazyku, Šmilauerovi studenti měli jazykové rozbory prokládány příklady jako *Jezte jablka, nebude k vám chodit lékař; jezte česnek, nebude k vám chodit nikdo*.

Jak už jsem řekl, ovlivnil mě také profesor Hausenblas, ke kterému jsem chodil na takzvaný asistentický seminář, když jsem začínal učit. Byl to člověk, který ve srovnání s profesorem Jedličkou kladl podstatně větší důraz na otázky než na odpovědi, na cestu k odpovědi spíš než na odpověď samu, na přemýšlení a řešení problémů spíš než na znalost pravidel. Byl to člověk, který problémy spíš otvíral. Otvíral dveře do nových prostor, učil lidi myslet tak, aby nazírali věci v širokých souvislostech, což mi někdy u profesora Jedličky vlastně trochu scházelo. Možná to ovšem vyplývalo z toho, že mě nejvíc ovlivňoval v nižších ročnících studia, kde všechno bylo přirozeně zaměřeno především na zvládnutí kodifikace a na poučení o základních přístupech k jazyku, takže na otevřené problémy a nevyřešené otázky nezbývalo moc času.

FM: Studoval jste kolem roku osmašedesátého. Jaká byla atmosféra, cítil jste změny?

– To bylo pro studenta rozhodně zajímavé období. Vzrušující, plné neklidu. Prosáкло sem něco z tehdejší světové revoluční atmosféry, na jednu stranu bylo všude cítit naději a neurčité velké možnosti. Ty moje pocity vyplývaly ovšem do značné míry z toho, že jsem zrovna byl v tom správném věku a na správném místě, v metropoli a navíc na filozofické fakultě; rozhodně to tak neprožívali všichni. Dodatečně vidím některé věci jako napůl komické, například to, že jaro 1968 se u nás neslo na vlně uvolnění ze sovětského vlivu, z existujícího modelu socialismu, z marxisticko-leninské ideologie, zatímco ve stejné době například ve Francii směřovalo revoluční nadšení studentů stejného věku přesně opačným směrem. To jsem se ovšem dověděl až podstatně později. Společným jmenovatelem postojů mladé generace byla v roce 1968 v různých částech světa zřejmě revolta proti establishmentu, ať už byl takový, nebo makový. Ty neurčité naděje, které jsme tenkrát pocítovali,

byly většinou naivní, utopické, ale to jsem také v té době nevěděl. Jenže kdybych to věděl, to období by pro mě nejspíš ztratilo všechno kouzlo.

Studium jsem ukončil v roce sedmdesát jedna, a měl jsem tak to štěstí, že jsem patřil k poslednímu ročníku, který unikl normalizaci hrubšího zrna. Na fakultě už v tomhle roce existoval Socialistický svaz mládeže (SSM) – a studenti, kteří si v předchozích dvou třech letech navykli cestovat, stáli najednou před nesnadnou volbou, protože k žádosti o udělení výjezdní doložky, tehdejšího nezbytného povolení k vycestování, bylo zničehonic třeba doporučení SSM. A SSM rozhodovalo velmi jednoduše: Jste členem SSM? Výborně, žádost doporučujeme. Nejste členem SSM? Tak to se nedá nic dělat, nedoporučujeme. Tohle se mě osobně nějak moc nedotklo, nebyl jsem bytostně cestovatelský typ; ale objevily se samozřejmě i jiné problémy. Potíže začínali mít učitelé, které jsme znali a věděli o nich, že jsou uznávaní odborníci a skvěle učí, jenže se bohužel politicky neangažovali tak, jak se to po nich teď vyžadovalo. Jsem rád, že jsem stačil dostudovat dřív, než se v tomhle směru normalizace projevila naplno.

FM: Ihned po škole jste nastoupil do aspirantury?

– Hned ne. Dva nebo tři roky jsem učil angličtinu na katedře cizích jazyků Vysoké školy zemědělské. Bylo to v několika ohledech docela zajímavé. Poprvé jsem se tam hlouběji ponořil do jiné než lingvistické terminologie, ale bylo to ponoření víceméně účelové: dokázal jsem v té době česky a anglicky tlumočit nebo překládat texty třeba o různých travinách, aniž jsem věděl, jak vypadají; občas jsem neměl zrovna přesnou představu, o čem je řeč, ale věděl jsem, jak to přeložit z češtiny do angličtiny a naopak.

Myslím, že jsme v té době byli celkově poněkud pokornější, než jsou dnešní mladí lidé, ve svých pětadvaceti jsme brali jako samozřejmost věci, proti kterým by se dnešní pětadvacátníci nejspíš bouřili. Celkem běžně se stávalo, že nějaký profesor vyslal večer za mnou domů svou asistentku nebo sekretářku, ta mi přinesla česky psané resumé jeho článku a ode mě – stejně jako od ostatních členů katedry – se automaticky očekávalo, že ráno odevzdám anglický překlad. Což jsem také vždycky udělal. Jednou ke mně touhle cestou dorazilo resumé článku nazvaného, pokud si to dobře pamatuju, *Aktivity transaminázy glutamátu-oxalacetátu a glutamátu-pyruvátu v tkáních a krvi hrabavé*

drůbeže. Nejdřív jsem se zděsil, ale nakonec se ukázalo, že nejhorší na tom bylo přeložit tu hrabavou drůbež, byl to výraz, který jsem anglicky neznal a který se v mých slovnících doma nedal najít. Takže jsem s tím pohnul až ráno, když otevřela knihovna.

Také učení na VŠZ představovalo zajímavou zkušenost. Cizí jazyky byly sice povinné předměty, ale jinak víceméně páté kolo u vozu; to hlavní byly celkem pochopitelně odborné přednášky, semináře a cvičení. Tahle skutečnost se odrážela mimo jiné v tom, že celofakultní rozvrh se sestavoval primárně podle požadavků učitelů profilových předmětů, a teprv když byl pro ně hotov a zbývaly jen časné ranní a pozdní večerní hodiny, došlo na jazyky. Vysoká škola zemědělská, dnes Česká zemědělská univerzita, je, jak asi víte, v Praze-Suchdole. Bylo milé učit tam od sedmi do devíti ráno, pak celý den nic a znovu třeba od šesti večer. Mezi tím byl takový hluchý čas, bydlel jsem v centru a skoro se nevyplatilo jet domů a zase zpátky. Ze Suchdola jsem se často vracíval až kolem desáté, kdy už lidi jezdili z hospod a byli v rozverné náladě... To byly chvíle, kdy pro mě marxistický termín *třídní nenávisť* získával zcela konkrétní obsah, i když ne zrovna takový, jaký si představovali jeho tvůrci.

V roce 1973 se objevila možnost vstoupit do vědecké přípravy, do už zmíněné aspirantury. Ocitl jsem se tedy znovu na filozofické fakultě, a to právě v době, kdy se začalo naplno pracovat s těmi excerpčními lístky, které jsem předtím tak pečlivě sestřihával: začal se zpracovávat materiál pro *Malý staročeský slovník*. To také byla škola. Dělal jsem samozřejmě převážně pomocné práce. Byl jsem vždycky vyslán profesorem Běličem do Ústavu pro jazyk český, do dnešního oddělení vývoje jazyka, s výpisem slov, abych našel sem tam nějaký vhodnější doklad, ale hlavně abych vyloučil slova, která byla doložena jen z méně známých textů, poněvadž slovník nesměl přesáhnout stanovený rozsah. To byla moje práce na řadu měsíců. Chodil jsem tam většinou dvakrát týdně a snažil jsem se udělat co nejvíc najednou, abych mohl ve zbytku týdne dělat taky něco jiného. Obvykle to vypadalo tak, že jsem se tam objevoval v osm ráno, kdy přicházeli první pracovníci oddělení do práce, a odcházel jsem kolem šesté, spolu s posledními.

MARTIN STLUKA: Vedle diachronní lingvistiky jste se zabýval i výzkumem jazyka Čechů žijících ve Spojených státech. Můžete nám o tom

něco říct?

– Vlastně to začalo tím, že jsem od 70. let minulého století učil cizince česky na Letní škole slovanských studií, kde se občas se objevil i nějaký Čechoameričan, který si přijel do Prahy vylepšit svou amerikanizovanou češtinu. Vlivem toho jsem se začal trochu o krajanskou češtinu v USA zajímat a napadlo mě, že nejvíc příležitostí k jejímu zkoumání bych měl nejspíš jako lektor češtiny ve Spojených státech. Když jsem později zjistil, že se uvolnilo místo na lektorátě na Nebraské univerzitě v Omaze, tak jsem neváhal a podal si na ministerstvo žádost o vyslání. Vyšlo to a já se tak shodou okolností ocitl v pravou chvíli na pravém místě. Nebraska je relativně řídko osídlený zemědělský stát, žije tam jen asi jeden a půl milionu lidí, ale víc než deset procent z nich má ve své genealogické linii české předky, což z Nebrasky činí oblast s nejvyšším podílem obyvatel českého původu v celých Spojených státech. Je to jeden z těch států amerického Středozápadu, kde lidé mohli na konci devatenáctého a začátku dvacátého století přijít velmi levně k úrodné – ovšem neobdělané, prérizní – půdě, dokonce ji mohli získat úplně zadarmo, když byli s to každý rok obdělávat příslušnou stanovenou rozlohu. Tenkrát tam po tisících ročně proudili chudí lidé, kteří by se v Evropě v životě nevzmohli ani na vlastní pole, natož velkou farmu, a poněvadž peníze na koupi půdy neměli, byli ochotni se třeba udřít, jen aby ten kus země dostali od státu bez poplatků, aby se mohli usadit na svém a aby na tom jejich děti byly líp než oni sami. Byli to lidé nesmírně pracovití, kteří museli léta a léta dřít a žít v dnes už jen těžko uvěřitelných podmínkách, navíc často v téměř úplné izolaci, protože k nejbližším sousedům to bylo daleko a na cestování prostě nezbýval čas. Čas nezbýval ani na to, aby se učili anglicky, a koneckonců k tomu chyběla i motivace, protože lidé na okolních farmách byli většinou také imigranti a těch pár slov, která člověk potřeboval někde v obchodě, pochytil i bez učebnic a učitelů. Postupem času tak na farmářském venkově vznikly rozsáhlé oblasti, kde se po desetiletí mluvilo spíš česky (nebo také německy, švédsky, polsky a ještě jinak) než anglicky. V osmdesátých a devadesátých letech minulého století se tu ještě daly najít celé komunity, kde příslušníci třetí nebo i čtvrté přistěhovalecké generace užívali v běžné komunikaci primárně češtinu. Už tenkrát to byli převážně lidé ve věku přes šedesát let, ale bylo jich ještě stále poměrně velké množství: podle údajů ze sčítání obyvatel z roku 1980 šlo v celých Spojených státech

o víc než sto tisíc osob. Dnes už je tohle jazykové dědictví přistěhovalců z konce 19. století prakticky mrtvé, a to jak na venkově, tak v někdejších českých čtvrtích takových měst jako Chicago, Cleveland nebo New York. Podle sčítání obyvatel v roce 2000 užívalo aktivně češtinu už jen necelých deset tisíc osob rozptýlených po celé Americe.

Že americká čeština je umírající království, mi bylo zřejmé už z prvních setkání s Čechoameričany v Nebrasce. Vzhledem k tomu, že mě jejich jazyk zajímal a že byl téměř neprozkoumaný, jsem začal systematicky objíždět venkovské i městské čechoamerické komunity a nahrávat jednotlivé mluvčí. Strávil jsem tím troje prázdniny i řadu volných dní mezi prázdninami a myslím, že se dá říct, že jsem objel naprostou většinu měst a vesnic, v nichž se čeština tehdy ještě běžně užívala. Byl to vůbec nejzajímavější výzkum, jaký jsem kdy dělal. Starousedlíci, většinou vnuci a pravnuci těch, kdo se přistěhovali do USA na konci 19. nebo začátkem 20. století, byli lidé neobyčejně dobrosrdeční, kteří člověka vítali plni úžasu, uchvázeni tím, že je navštívil někdo ze „staré vlasti“, o které měli většinou jen velmi mlhavé představy. Kladli mi tak trochu naivní otázky, jaké jsem byl zvyklý slýchat v mládí od venkovských babiček, otázky typu: „Vy jste z Prahy? A neznáte tam nějakého XY?“ Ty otázky mi dnes už tak naivní nepřipadají; z toho povzneseného postoje k nim mě vyléčila návštěva čechoamerické vesničky Milligan, zapadlé mezi nebraskými kukuřičnými lány. Bělovlasý devadesátiletý pán se mě tam zeptal, jestli v Praze neznám nějakého Jaroslava Voráčka, a já jsem jako obvykle odpověděl, že Praha je víc než milionové město, takže není moc pravděpodobné, že máme nějakého společného známého, nicméně že znám dokonce dva Jaroslavy Voráčky, jednoho profesora české literatury na filozofické fakultě a jednoho docenta na katedře neslovanských jazyků tehdejší Vysoké školy zemědělské. „To je von!“ zajásal obecnou češtinou důstojný devadesátník a vysvětlil mi, že je filatelista a s docentem Voráčkem si už léta vyměňuje poštou známky. Později jsem se dočetl, že otázky typu „A neznáte tam nějakého XY?“ nejsou zas tak absurdní, jak se nám může zdát. Dnešní svět je podle matematiků natolik protkán přímými i nepřímými osobními kontakty, že s výjimkou mimořádně izolovaných eskymáckých, pralesních a podobných populací stačí na spojení libovolných dvou obyvatel naší planety v průměru řetězec šesti známostí, tj. řetězec, v němž lze osoby A a G i z těch nejrůznějších koutů světa propojit tak, že osoba A zná

osobu B, která zná osobu C, která zná osobu D, která zná osobu E, která zná osobu F, která zná osobu G. Anglicky se té teorii říká *six degrees of separation*, česky šest stupňů volnosti. Tomu milliganskému případu bych se tedy vlastně neměl zas tak moc divit, aspoň ze statistického hlediska ne. Čistě lidsky mě ovšem udivuje dál. Nedávno můj údiv nad cestami náhody dokonce ještě stoupl: zjistil jsem totiž, že jeden ze základních experimentů se šesti stupni volnosti proběhl v 60. letech právě v Nebrasce.

Ten výzkum americké češtiny pro mě byl samozřejmě zajímavý především lingvisticky, protože s češtinou se za oceánem přece jenom dějí trochu jiné věci než na jejím domovském území. U nás se například nářečí nivelizují, úzce lokální rysy se z nich vytrácejí, a naopak se v nich posilují rysy obecnější, společné, které pak spojují drobnější nářečí v interdialekt. V Americe se děje, respektive dělo něco jiného. V jednotlivých komunitách žili často mluvčí různých nářečí, a tak děti, které tam vyrůstaly, vstřebaly bez rozlišení všechny užívané podoby. Po přesídlení do USA sice jednotlivá česká nářečí zanikla jako útvary, ale jednotlivé jejich prvky zůstaly z velké části zachovány, i když často ve směsi, která je pro nás poněkud exotická. Nahrál jsem jednoho mluvčího, který během asi půlhodinového rozhovoru řekl *múcha*, *moucha* a *mucha*. Když jsem se ho ptal, kde se v jeho jazyce vzaly ty tři podoby a jestli některé z nich dává přednost, odpověděl, že to všechno zkrátka pochytíl v dětství, protože matka byla z Moravy a otec z Čech, a že je mu úplně jedno, kterou podobu užije. Nejspíš mu to skutečně jedno bylo, když všech tří spontánně užil.

FM: Zkoumal jste češtinu ještě někde jinde než v Americe?

– Vlastně ne, párkrát jsem byl nahrávat reemigranty z Ukrajiny v českém pohraničí, za Chomutovem. Tuhle problematiku posléze zpracovali manželé Jančákovi. Jinde jsem češtinu soustavněji vůbec nezkoumal.

MS: Které lingvistické téma byste považoval v současnosti za atraktivní nebo hodně pozornosti?

– Takových témat by bylo víc. Kdyby na to měli odpovídat různí lingvisté, jako že na to ve vašich ostatních rozhovorech asi odpovídali a budou odpovídat, jejich názory by se nepochybně dost různily podle specializace i osobních preferencí. Protože jsem orientován historicky

a protože historická lingvistika je velice silně vázána na studium materiálu, považoval bych v úplně nejobecnějším měřítku za mimořádně důležitý lingvistický úkol to, aby lingvisté nahráli, popsali a pokud možno i analyzovali malé vymírající jazyky, kterých doslova denně ubývá. Rychle mizejí zejména eskymácké a indiánské jazyky – řada z nich má pět, deset mluvčích a během nejbližších měsíců nebo let zanikne. To samozřejmě není primárně úkol bohemistiky, ale svou trochou by mohla i ona přispět, kdyby se pokusila zachytit co nejvíc z toho, co se ještě zachovalo z vystěhovaleckých variant češtiny. U indiánských a eskymáckých jazyků jde samozřejmě o úkol o hodně naléhavější – jsou to jazyky, z nichž velkou část nelze přiřadit k žádné z obvykle vyčleňovaných jazykových rodin, a spolu s nimi pravděpodobně vymírá řada jazykových jevů a typologických zvláštností, které už nikdy v jiném jazyce nenajdeme. Soubor našich informací o jazyce a jazycích se tím nezvratně velmi zužuje. Ne že by se tahle problematika úplně ignorovala, ale výzkum vymírajících jazyků je namátkový, pomalý a ne příliš intenzivní, prostředky omezené.

MS: V současnosti pracujete na diachronním korpusu češtiny. Můžete poodhalit jeho myšlenku – jak by měl vypadat ideálně?

– V ideálním případě by měl zahrnovat všechny dochované texty ze starších vývojových fází češtiny – což samozřejmě není proveditelné ani v dohledné době (pro nejbližší desetiletí lze snad uvažovat leda o plném pokrytí 14. a 15. století), ani v době nedohledné (sotva si lze představit, že bychom někdy byli s to naskenovat nebo přepsat všechny dochované texty z 19. století – a nejspíš to ani není nutné, respektive účelné). V ideálním případě by na korpusu také mělo pracovat víc lidí, a tedy by do něj měly být směřovány větší prostředky. To je dnes ovšem problém téměř veškeré vědecké, respektive vědeckopedagogické a výzkumné práce u nás. Podíváme-li se přes hranice do Německa, zjistíme, že se tam buduje diachronní korpus němčiny v rámci projektu *Deutsch Diachron Digital* za spolupráce řady odborníků z několika univerzit. To, na čem se tam pracuje, je vlastně všestranné digitální, relevantními informacemi obohacené zpřístupnění materiálové základny pro popis a výzkum vývoje německého jazyka. Na rozdíl od prakticky všech ostatních existujících historických a diachronních korpusů (není jich po světě zas tak mnoho) nejde Němcům jen o přepis textů a jeho elemen-

tární značkování. Historické texty jsou zpracovávány a zpřístupňovány v mnoha vrstvách, od kvalitního digitalizovaného snímku každé stránky přes přísně diplomatický přepis, volnější diplomatický přepis (upravující například hranice mezi slovy) a transkripci až k překladu textu do nové němčiny, k lemmatizaci, morfologickému značkování každého slovního tvaru a grafickému znázornění syntaktické struktury jednotlivých vět. O něčem takovém si můžeme nechat jen zdát: náš diachronní korpus sice není one-man show, ale není o mnoho víc, v současnosti je to one-and-a-half-man show (tedy jeden a půl pracovního úvazku). No a podle toho to vypadá: korpus roste pomalu a přirozeně jsme s to do něj vložit jen zlomek informací, které nabízí korpus německý. Nicméně máme jistou představu, jak korpus budovat i za omezených možností, a myslím, že výsledek přece jen k něčemu bude. Je to však projekt na mnoho desetiletí, v podstatě trvalý.

Na korpus, ať už diachronní, nebo synchronní, se řada lingvistů dívá prostě jako na pohodlnou excerpční pomůcku, která nahrazuje někdejší lístky a krabice od bot, o kterých už byla řeč výše. Jako taková pomůcka může samozřejmě korpus taky sloužit, ale kdyby nebyl ničím jiným, asi by se těžko zdůvodňovalo velké množství práce a náklady, které jsou spojeny s jeho budováním, provozem a údržbou. Korpus má i důležitější funkce: slouží například k snadné a rychlé verifikaci existujících teorií nebo existujících popisů jazyka a k prověřování myšlenek nebo hypotéz, které člověka napadají v souvislosti s jednotlivými jazykovými jevy. Možnost ověřit si takové věci během několika vteřin je opravdu něco, co tu v minulosti nebylo, a v současné lingvistické práci a jejích výstupech by se to mělo nějak projevit. Když vám například při četbě nějakého staršího textu připadne, že dřív se možná užívalo častěji podoby *veliký* a dneska je spíš častější podoba *velký*, je to nepochybně zajímavá myšlenka, ale kdybyste kvůli ní měli dělat ruční excerpci sahající přes celých sedm století českých textů, asi ji necháte plavat a řeknete si, že taková drobnost za tu práci nestojí. S korpusem lze naproti tomu získat přehled o užívání obou podob od konce 13. století do současnosti snadno a rychle. Objevuje se tu možnost zkoumat něco nového, v tomto případě jazykové kontinuum. Vývoj jazyka byl až dosud popisován víceméně na základě izolovaných přelomových bodů, v nichž došlo k výrazným a relativně rychlým změnám – a donedávna jsme nevěděli prakticky nic o změnách dlouhodobých, probíhajících třeba

i po celou historii češtiny; nevěděli jsme ani o jejich existenci. Takovým dlouhodobým vývojem mimochodem procházel i poměr zmíněných podob *veliký* a *velký*. Když posuny v jejich vzájemné relativní frekvenci zobrazíte graficky, dostanete elegantní hladkou křivku klesající frekvence varianty *veliký* a zrcadlově stoupající frekvence varianty *velký* – a najednou vidíte, že po celých sedm století českých textů kdesi pod povrchem doutná tendence dávat přednost druhé jmenované podobě, tendence, která očividně trvale sílí, respektive projevuje se u plynule vzrůstajícího množství mluvčích. S kolegou Martinem Stlukou jsme analyzovali několik desítek podobných případů a objevili jsme docela zajímavé věci, o kterých by se bez korpusu vůbec nevědělo.

Na základě podobných zjištění se domnívám, že korpus s příslušným programovým vybavením nám umožňuje dospět k nové kvalitě v popisu a výzkumu jazyka, možná k poznání celých typů problémů, o kterých se dosud nepřemýšlelo. Podle mého názoru korpusová lingvistika, ta diachronní ani ta synchronní, ještě zdaleka neodhalila všechno, co korpusy nabízejí, co je díky nim proveditelné. Celkově vzato myslím, že by se k charakteristice korpusů hodil titul Mathesiovy knížky *Možnosti, které čekají*. Mám pocit, že stále ještě nevíme, na co všechno se můžeme ptát, co všechno se dá z korpusu vytěžit, co všechno můžeme získat.

FM: S korpusy jsou spojeny i vaše lingvistické plány?

– Ano, rozhodně bych rád pokračoval v práci na diachronním korpusu, podílel se na jeho rozvoji a pokud možno objevoval jak jeho skryté možnosti, tak nová fakta o vývoji češtiny. O moc víc plánů si nedělám.

MS: Tady se nabízí otázka, jestli jste někdy pochyboval o smyslu lingvistického bádání.

– Ano, pochyboval, samozřejmě. Pochybuji o něm i dnes, zejména když poslouchám některé konferenční příspěvky nebo čtu některé články. Jak je zřejmé, nechci říct, že lingvistika jako celek nemá smysl, pochybuju jen o smyslu některých jejích konkrétních výsledků, respektive „výsledků“, kterých, jak se mi zdá, u nás i ve světě valem přibývá. Pokud jde o českou lingvistiku, rozhodně dnes nejsme v tak výjimečném a šťastném období jako při vzniku pražské školy; tehdy se sešly mimořádné osobnosti, a ještě k tomu – pokud vím – spolupracovaly, nehá-

daly se, nepletichařily. V takovém pozeňnaném období tedy rozhodně nejsme, ale myslím, že lingvistika není dnes o nic horší než obvykle. To přibývající množství jejích neslaných nemastných „výsledků“ vyplývá do značné míry z toho, že do ní vtrhl fenomén *publish or perish*, který zase souvisí s tím, že o vědě, výzkumu a jejich financování rozhodují lidé, kteří se nevyznají v podstatě věci a zjevně se domnívají, že kvalitu lze bez problémů kvantifikovat, v daném případě především počtem publikací. Vědec nebo výzkumník má podle dnešních administrátorů vědy publikovat a publikovat a publikovat, a jestli přichází s něčím skutečně podstatným a novým, není až tak důležité. Myslím, že v lingvistice se množství nových poznatků a metod nezvyšuje tak vysokým tempem, jakým roste počet lingvistických publikací, ale z důvodů úředního výkaznictví se publikuje nařaděně, v mnohem větším počtu referátů a studií, a mnohdy je to opravdu znát. Důkazem neadekvátnosti téhle administrativní obsese je pro mě fakt, že jejím publikačním sítem, rádoby objektivně oddělujícím vědecké zrno od plev, by neprošel například Albert Einstein nebo výzkum českého vědeckého týmu dešifrujícího po několik let v rámci mezinárodní spolupráce část lidského genomu (výsledky tohoto výzkumu byly totiž publikovány v několika málo krátkých článkách, pod nimiž je podepsáno okolo dvou set lidí).

FM: A co vás drží u lingvistické práce? Čím si vyvažujete takovéhle pochybnosti?

– S těmi pochybnostmi to není tak zlé, jak už jsem naznačil, nejsou všeobslhlé. Je to jen pocit malé smysluplnosti v případech toho typu, o kterém jsem mluvil. To, co mě u lingvistiky drží, je celkem jednoduché: je tady projekt (zmíněný diachronní korpus), na kterém mi záleží, na kterém chci pracovat, protože jsem přesvědčen, že má smysl. A proto na něm – jak doufám – taky ještě nějakou dobu pracovat budu, bez ohledu na to, že na tom pravděpodobně nijak zvlášť nezbohatnu, že je to časově náročné a že pravděpodobně tak jako v minulosti i v budoucnu občas uslyším názor, že je to k ničemu.

FM: Už jste srovnával lingvistiku (bohemistiku) dnes a před deseti, dvaceti a více lety. Mohl byste své postřehy shrnout? Jak se lingvistika proměnila, jaká jsou témata a jaký je její praktický chod?

– Můžu snad srovnávat dnešní a dřívější bohemistiku, lingvistiku obec-

ně rozhodně ne, ani tu českou, protože to je příliš široká oblast, v níž působí spousta lidí, o jejichž práci prakticky nic nevím. Jedna věc však přece jen má širší platnost: vnější vývojové plus je, že po roce osmdesát devět skončila vypjatá ideologizace lingvistického bádání, respektive vůbec vědy a školství. Je dobře, že skončila. S ní zmizel taky pocit, u mě velmi intenzivní, totiž pocit ztráty času z toho, že se věčně muselo dělat něco zholo zbytečného. Každý rok se vyhotovovaly takové nesmysly jako například plány ideové výchovy posluchačů, a ty se pak jako plnily, až se vždycky zcela splnily. Dodnes si říkám, jak mocným nástrojem ideové výchovy studentů asi byly mé hodiny historické mluvnice. Občas tyhle plány a výkazy jejich plnění ještě nacházím, když likviduju staré papíry, dnes je to napůl odpudivé a napůl komické čtení. Věčně se také konaly konference, kolokvia, přednášky a rozpravy k tomu, jak se marxistická jazykověda liší od jiných jazykověd a oč je vědecktější, což byla další velká ztráta času, něco, co nevedlo odnikud nikam a od ničeho k ničemu.

A když už jsme u těch ztrát času: bezprostředně po roce osmdesát devět výrazně povolilo byrokratické sevření akademického života a práce. Bylo to celkem přirozené, po listopadu se všechno měnilo, mnoho státních podniků a institucí zanikalo, privatizovalo se a modernizovalo, pro velkou část úředníků to byly hodně nejisté časy, takže byrokracie dala na nějakou dobu pokoj. Jenže to sevření se ve státních institucích začalo brzy zase upevňovat a dneska jsme prakticky tam, kde jsme byli. Abych byl spravedlivý, musím ovšem dodat, že to není naše specialita, podobné a někdy i horší je to v mnoha jiných státech; mluvím o tom jen proto, že těsně po roce 1989 u nás svitla na chvíli naděje, zase do značné míry naivní, že i ten byrokratický krunýř dostane trhliny. Nedostal. Dokonce se zpevnil díky tomu, že úřednictvo získalo dva vydatné pomocníky: počítač a počítačové síť. Počet oběžníků a formulářů byl dřív omezen množstvím práce, která s nimi byla spojena: takový dokument se musel napsat na psacím stroji na rozmnožovací blánu, odnést do fakultní rozmnožovny, po jednom či více dnech z rozmnožovny zase vyzvednout a pak v podatelně v příslušném počtu exemplářů vložit do přihrádek jednotlivých kateder. Úředník si přece jen rozmyslel, jestli má tohle všechno podstoupit, a nerozesílal tedy všechno, co ho napadlo. Dnes stačí napsat text na počítači a poslat ho po síti na skupinovou adresu zahrnující všechny pracovníky příslušné

institute, i když je ten oběžník většinou určen jen části z nich. Což je horší než spam. Neexistuje žádný filtr na oběžníky, které se vás netýkají. A tak poctivě otvíráte jeden dokument za druhým a čtete ho, dokud nezjistíte, že vlastně není pro vás. Smažete ho a čtete další. A tak dál. Svěží začátek dalšího pracovního dne.

Ta byrokratická odbočka má co dělat se záležitostmi, o které jsem se už zmínil – s hodnocením vědecké práce. Tak jako každou jinou práci je i práci vědeckou třeba hodnotit, ale je tu problém: úředník-hodnotitel se nevyzná – a ani dost dobře nemůže vyznat – ve všech vědních oborech. A tak pro něj rada odborníků sestavuje kritéria založená na důmyslném bodování takových výstupů, jako jsou například patenty, počítačové programy nebo publikace ve špičkových světových vědeckých časopisech, čímž se rozumějí především časopisy cizí, nikoli naše. Jde o kritéria, která v části oborů (především v celosvětově propojených exaktních vědách) celkem spolehlivě fungují, zatímco jinde nefungují vůbec. K těm druhým oborům bohužel patří humanitní vědy, zejména ty jejich disciplíny, které se orientují na národní jazyky, literatury, dějiny a kulturu. Sem tedy spadá i bohemistika. Zkuste odhadnout, jak vysoký asi je počet vynálezů, které si za život patentuje odborník ve specializacích, jako jsou gramatika češtiny, maďarská etnografie nebo japonská literatura. S počtem počítačových programů to není o moc lepší. A když se podíváte na těch několik málo oficiálních seznamů špičkových vědeckých časopisů, zjistíte, že v některých z nich není nejen žádný bohemistický časopis, ale ani žádný časopis slavistický. Když se zabýváte češtinou a máte publikovat ve špičkových časopisech, tak špičkové bohemistické časopisy, marná sláva, asi budou *Naše řeč*, zčásti *Slovo a slovesnost* nebo *Listy filologické*, zkratka především české časopisy, nikoli například *Word* nebo *Nature*. Vzniká absurdní situace, do které se nás administrátoři vědy snaží vmanipulovat pod obecnou zásadou objektivní evaluace vědecké práce. Výsledek je, že pokud jde o hodnocení, český bohemista je na tom u nás paradoxně hůř než třeba český anglista nebo amerikanista, protože tomu se přece jen snáz podaří publikovat něco v bodově zvýhodněném velkém světě.

Ale vrátím se ještě jednou k počítačům, abych řekl také něco pozitivnějšího. Možnost využívat k výzkumu jazyka počítač (nemluvím teď nutně o korpusu) byla pro lingvistiku myslím jedním z nejvýraznějších impulzů během několika posledních desítek let. Počítač nemá

žádnou znalost okolního světa, žádné zkušenosti. To znamená, že když s jeho pomocí chceme zkoumat lidský jazyk, budeme neustále narážet na problémy. Počítač prostě nemůže pracovat s takovým popisem češtiny, s jakým se běžně setkáváme v gramatikách. Podíváte-li se třeba na popis tvarů genitivu singuláru neživotných maskulin tvrdého sklonění, obvykle najdete v mluvnicích poučení, že vedle základní koncovky *-u* (*hradu*) se tu objevuje také *-a* (*lesa*). Až potud je to v pořádku, ale podrobnější výklad, kterému se lze stěží vyhnout, připomíná džungli, skrz níž si čtenář musí prosekávat cestu spleť nepřilíš četných příkladů, zato však hojných výrazů typu *zpravidla*, *většinou* nebo *obvykle* a zkratk jako *ap.*, *atd.*, *aj.* Co si má s takovou informací počít počítač? A co cizinec, který se učí česky? Ani jeden, ani druhý nemá zkušenost a jazykový cit rodilého mluvčího, aby mu takový popis postačoval. Aby nedošlo k nedorozumění: gramatické výklady uvedeného typu nekladu za vinu autorům současných mluvnic. Ty neurčité formulace prostě jen odrážejí neuspokojivý stupeň našeho poznání češtiny. A počítač nám tu neuspokojivost neodbytně připomíná při každé vhodné i nevhodné příležitosti. Má-li třeba udělat jen takový zdánlivě prostý úkon, jako je lemmatizace, to jest má-li k jednotlivým slovním tvarům (například *stál* nebo *stojí*) přiřadit lemmata, tedy reprezentativní slovníkové tvary (v uvedeném případě *stát*), donutí nás, abychom přemýšleli o tom, jak by se dalo jen z kontextu (protože o významu a smyslu počítač nic neví) poznat, kdy je tvar *stát* podstatné jméno a kdy sloveso nebo kdy *se* je předložka a kdy zvrtné zájmeno. Něčím takovým se dosavadní mluvnic ovšem vůbec nezabývají. A tak se dostáváme k jednomu z nosných směrů bohemistiky, respektive lingvistiky vůbec, protože popisy jiných jazyků jsou podobně nedokonalé jako v případě naší mateřštiny. Počítač nás tu mimo jiné nutí překračovat tradiční hranice a přivádí nás k poznání, že žádoucí nová generace popisů jazyka, minimalizující výskyt takových výrazů jako *zpravidla*, *ap.*, *atd.*, bude muset být do jisté míry fúzí lexikologie a gramatiky a že takové popisy budou nevyhnutelně nejen popisy systému, ale z nemalé části i jeho úzu a uzuálních omezení. V takovém popisu už nebude stačit konstatovat třeba to, že časové okolnosti děje lze mimo jiné vyjádřit spojením přeložky *za* s genitivem (např. *za svítání*, *za mlada*). Aby byl popis adekvátní a nerefletoval jen malou část zkušenosti a citu rodilých mluvčích, bude u řady jevů nutno uvést výčty případů, kdy se určitého prostředku běžně užívá, případů,

kdy je ho možné užít, a případů, kdy je to zcela neobvyklé, nemožné nebo prakticky nemožné. V případě předložky *za* s genitivem v časovém významu by se například mělo uvést, že je celkem obvyklé *za mlada, za poledne* nebo *za jitra*, ale ne *za stara, za půlnoci* nebo *za rána*; že sice není obvyklé spojení *za rána*, ale pokud je substantivum *ráno* rozvíto, jde o vyjádření docela běžné (*za toho podzimního rána*). K takové vyšší a podstatně úplnější úrovni popisu jazyka nás přivádí, respektive přímo nutí počítač – a to je dobře. Realizovat popis, který by počítače, cizince a koneckonců ani nás Čechy nenechával na pochybách, co se vlastně skrývá za všemi těmi dnešními *zpravidla, ap., atd.*, je určitě práce na mnoho let nebo spíš desetiletí, ale s pomocí jazykových korpusů to není neproveditelný úkol.

FM: Mluvil jste o ideologizaci lingvistiky v minulosti. Jaký byl život lingvistů za minulého režimu? Myslíte si, že tehdejší politická a společenská situace ovlivňovala lingvistiku v něčem pozitivněji, než je tomu dnes?

– Negativně ji ovlivňovala hlavně v těch směrech, které se obvykle uvádějí: řada odborníků měla z politických důvodů podstatně ztížené podmínky k práci nebo jim bylo vůbec znemožněno uplatnění v jejich oboru; ti, kdo se ve svém oboru uplatňovat mohli, měli značně omezený přístup k zahraniční literatuře, neměli možnost se v takovém rozsahu a tak snadno jako dnes setkávat zahraničními kolegy, účastnit se konferencí a podobně. V různých oblastech lingvistiky se sice zmíněná omezení vnímala různě (pro bohemistu byla asi přece jen méně tíživá než například pro anglistu), ale fakt je, že šlo o negativní vliv, který lingvistice jako celku rozhodně neprospíval. Výměna zkušeností je nutná. Také kritika jiných než blízkých pracovníků ze stejného oboru a ze stejné země je velmi přínosná a inspirativní, a ta tu do značné míry chyběla.

Jestli něco prospívalo bohemistice v době před rokem osmdesát devět víc než po něm, tak to byl podle mého názoru fakt, že tu bylo dlouhodobější plánování. To plánování mohlo být samozřejmě mnohem, mnohem lepší, než bylo; v řadě oblastí života společnosti mělo bez nadsázky katastrofální výsledky, ale pokud jde o lingvistiku, nemůžu se zbavit dojmu, že podmínky pro velké, dlouhodobé projekty, jako je například vytvoření velkého slovníku, byly v jistém směru příznivější než dnes. Dnes se plánuje v nejlepším případě po etapách, jen na nejbližších několika let v rámci grantů. Celkem vzato není ani divu. Když

pohlédnete za hranice lingvistiky, zjistíte, že život společnosti je řízen ve veliké většině lidmi, které zajímá leda tak perspektiva nejbližších tří až pěti let. Co bude pak, až za těch pár roků odejdou z politiky, je za obzorem jejich uvažování. Po nich potopa. Až přijdou volby, jistě zase uslyšíme, že prioritou je pro kdekoho zdravotnictví a školství, tak jako už mnohokrát. De facto se ani jedno, ani druhé nikdy zvláštní prioritou nestalo. Číst nebo poslouchat volební programy stran je dnes ztracený čas. Domnívám se, že bez ohledu na příslušnost k politické straně by odpovědný politik měl nejen proklamativně, ale především fakticky, v praxi dávat důsledně přednost dlouhodobým a závažným cílům před cíli méně závažnými a krátkodobými (tedy třeba zrovna těmi, které lze splnit v jednom volebním období a na kterých se pak dá lacino demonstrovat úspěšnost politiky vládnoucích stran) a měl by preferovat cíle a zájmy celospolečenské, respektive obecnější před partikulárními, omezenějšími. Pokud jde o školství a vědu, nic z toho se neděje. Před faktem, že zásadní reforma školství by vyžadovala soustředěné úsilí víc než celé jedné generace, se zavírají oči, za řešení se vydává to, že se tu a tam o něco zvýší platy těm, kdo vykonávají zaměstnání s téměř nulovou prestiží, učitelům. Ve vědě jsou obecnější a dlouhodobé cíle a projekty znevýhodněny tím, jak se věda financuje. Můžete požádat o grant, ale nikoli o grant dlouhodobý, například patnáctiletý, i kdybyste předložili zcela zásadní projekt, jehož řešení by vyžadovalo právě tak dlouhou dobu. Budete dostávat po kapkách tři, čtyři nebo pět let. Vybudujete tým specialistů, kteří budou počítat s patnáctiletou perspektivou, ale nikdo vám nemůže dát záruku, že po skončení tříletého nebo pětiletého grantu budou peníze na pokračování toho, co děláte. Z hlediska administrativy se nic neděje, práce se prostě na rok přeruší. Pro existenci projektu to má ovšem fatální důsledky. To, že peníze možná přijdou o rok později, vám není příliš platné. Přírozeným důsledkem bude, že se celý tým rozpadne a za rok už ho nikdo nedá dohromady. Tohle rozhodně není koncepční řízení vědy. Když to shrnu, řekl bych, že před rokem 1989 se v lingvistice dalo v jistém smyslu – ale právě jen v tom jistém, výše naznačeném smyslu – počítat s větší kontinuitou práce než dnes.

MS: S tím souvisí otázka, jak vnímáte pozici české lingvistiky v porovnání s lingvistikou zahraniční.

– Českou lingvistiku jako celek nebudu hodnotit. Jak už jsem říkal, můžu říct něco málo jen k bohemistice a srovnat ji s národními lingvistikami jinde ve světě. Z takového srovnání myslím nevycházíme zrovna špatně. Čeština je malý jazyk, jsme malá země, a přitom tu máme jeden z největších strukturovaných korpusů (a navíc i Pražský závislostní korpus s provázanou morfologickou, syntaktickou a sémantickou anotací), máme samostatný akademický ústav pro svůj jazyk... To všechno není ve světě úplně samozřejmé. A další, neméně podstatná věc je, že ani teoreticky česká bohemistika myslím nijak nezaostává za tím, co existuje v zahraničí.

FM: Jaké jsou podle vás zásadní počiny české lingvistiky posledních patnácti, dvaceti let? Předpokládám, že za jeden z nich považujete Český národní korpus. V čem ještě česká lingvistika uspěla a v čem méně nebo vůbec?

– Korpus bych na tomto místě skutečně jmenoval, i když s jistým ostychem, poněvadž to vypadá, že si chci při každé příležitosti přihrát korpusovou polívčičku. Nicméně by mi šlo o něco jiného: zmiňoval bych korpus proto, že jsem spíš než na teorii dost výrazně orientován na práci s jazykovým materiálem – a v tomhle směru je korpus skutečně výjimečným přínosem. Ze stejného důvodu považuju za jeden z velkých počínů české lingvistiky *Český jazykový atlas*. Jeho vydání je o to cennější, že přišlo v pravý čas, protože se na něm mohl ještě podílet dnes už zesnulý dr. Pavel Jančák a několik jeho spolupracovníků, kteří ještě měli v živé paměti celé pozadí nářečního výzkumu z 60. let minulého století, uvědomovali si množství konkrétních souvislostí, v nichž bylo třeba zpracovávaná data vidět. Dnes už by tato zkušenost byla nedostupná.

Mezi počiny české lingvistiky bych chtěl jmenovat ještě jeden, který je mi sympatický mimo jiné kvůli kontextu, do kterého vstupuje. Žijeme v době, v níž jednoznačně převládá týmová práce nad prací jednotlivce. Vždycky mi připadalo divné, že Josef Jungmann byl s to napsat svůj slovník v poměrně krátké době, a přitom to bylo dílo velmi obsáhlé, na svou dobu neuvěřitelně úplné – a všechno to dokázal v zásadě sám, i když mu s drobnějšími dílčími úkoly pomáhali jiní. Podobně Jan Gebauer: také jeho historická mluvnice a nedokončený staročeský slovník (nemluvě o dalších pracích) jsou dílem jednoho člověka, třeba-

že i jemu občas vypomáhali někteří jeho studenti nebo spolupracovníci. Vždycky jsem si říkal, proč něco takového není možné dnes, kdy jsme vybaveni technikou, o které se Jugmannovi ani Gebauerovi nesnilo. A právě v tomhle kontextu chci jmenovat *Tezaurus jazyka českého* Aleše Klégra, který byl budován také v zásadě jím samým, jen s pomocí studentů a s přispěním několika kolegů. Přitom jde vlastně o nejobsáhlejší soupis slov českého jazyka, jaký pro současnou češtinu máme k dispozici. Chci říct, že je mi sympatické, že i v naší době – samozřejmě za cenu osobních omezení a mimořádného pracovního vypětí – může vzniknout tak rozsáhlé a přínosné individuální dílo.

Vyzvednout by se dalo ještě víc lingvistických počínů (například *Slovník české frazeologie a idiomatiky*, vznikající *Slovník pomístních jmen* aj.), ale výčet by stejně zůstal jen subjektivní a neuzavřený, a tak zůstanu u těch jmenovaných.

MS: Po téhle odpovědi je nasnadě otázka, jestli se podle vás najde něco, co české bohemistice nebo lingvistice chybí.

– Chybí především nový, skutečně současný výkladový slovník češtiny alespoň toho rozsahu, jaký má *Slovník spisovného jazyka českého*, ale snad se ho dočkáme, v Ústavu pro jazyk český se pracuje na příslušné lexikální databázi. Velmi žádoucí by také byla mluvnice češtiny toho typu, o které jsem už mluvil, tedy lexikogramatická příručka, která nebude nechávat tolik věcí nedořečených a nebude se tolik spoléhat na jazykový cit rodilých mluvčích. Takové dílo je ale hudba dost vzdálené budoucnosti.

MS: V souvislosti s vaším pedagogickým působením na FF UK bych se rád zeptal, zda pro sebe považujete pedagogickou činnost za nepostradatelnou, nebo ji spíše berete jako doplněk k vědecké činnosti.

– Někdy mám pocit, že pedagogická a vědecká činnost jsou jen takové koníčky a mou hlavní prací je něco úplně jiného, v posledních letech to bylo zejména plánování akreditací a reakreditací a další z velké části administrativní úkony. Naštěstí jsem proti tomu trochu otrlý už z dřívějších dob, a tak si to tolik neberu. Učení, to je jiná věc. Učím rád. Při učení jde nejen o to, že někomu předáváte nějaké vědomosti a zkušenosti, což je samozřejmě základ pedagogické činnosti, ale také o to, že se při tom spoustu věcí sám naučíte. Bohužel mám pocit, že zvolna

ubývá těch studentů, kteří se nerozpakují ozvat, když něčemu nerozumějí nebo když se jim na výkladu něco nezdá, a nedají učiteli pokoj, dokud se všechno nevyjasní. Za mnohé vděčím posluchačům, kteří dokážou klást otázky z nečekaného úhlu pohledu, na který člověk vůbec nepomyslel. Tohle platí dvojnásob, když učíte zahraniční studenty, protože těm se často zdá divné to, co nám připadá samozřejmé a o čem vůbec nepřemýšlíme. Člověk díky nim objevuje různá drobná opomenutá gramatická a lexikologická, respektive lexikografická zákoutí. Přestože takové dotazy dokážou někdy učitele zaskočit, jsou vlastně nesmírně stimulující, poněvadž mu nedovolí upadnout do automatismu a bezmyšlenkovitého omílání zaběhaných formulací. Jak už jsem řekl, učím rád a učení rozhodně nepovažuji jen za přívažek vědecké práce. V mém případě je to poslední dobou spíš naopak: na vědeckou práci se mi nedostává tolik času, kolik bych chtěl. Pokud jde o práci vysokoškolského pedagoga, vlastně bych ani o její pedagogické, ani o její vědecké složce neřekl, že je jedna důležitější než druhá; dovolte mi to vyjádřit obratem, který se v mém slovníku usídlil v době před listopadem vlivem těch věčných školení: to dvoje je u mě v dialektickém vztahu.

MS: Takže oboje na plný úvazek.

– Víceméně ano.

FM: Jak vnímáte vztah učitele a žáka? Je někdo takový, koho byste označil za svého nástupce?

– Nerad bych někoho označoval za svého žáka a někoho jiného ne, protože si myslím, že spíš než můj pocit by to měl být pocit z jeho strany: pokud má někdo za to, že jsem ho výrazněji ovlivnil, pak o sobě může odůvodněně říct, že je můj žák, ale já tu míru ovlivnění můžu zvenčí jen stěží odhadnout. Navíc si myslím, že nejsem žádný koncepční myslitel, natož pak taková osobnost, abych někoho skutečně zásadním způsobem zformoval. Ideální vztah mezi učitelem a žákem vyplývá podle mě víceméně z toho, co jsem už naznačil: žák studuje a učí se od učitele v dobrém i zlém; učitel učí a zároveň se učí od svého žáka, respektive žáků. Oba dva by to měli dělat pořádně a měli by být nároční jeden na druhého i sami na sebe. Takový stav je ovšem podle mého názoru spíš výjimečný než samozřejmý.

Pokud jde o mého nástupce... Předpokládám, že mým nástupcem

v Ústavu Českého národního korpusu bude Martin Stluka a v Ústavu českého jazyka a teorie komunikace mě v přednáškách a seminářích nahradí docent Rejzek.

FM: Co si myslíte o možnostech praktického uplatnění lingvistiky? Jak se k sobě podle vás má lingvistika a praktický život?

– Lingvistika bezprostředně neovlivňuje každodenní život, nepatří k těm vědám, jejichž výsledky se v něm široce uplatňují a jsou vidět na každém kroku. Pokud jde o Čechy a bohemistiku, nedělejme si iluze: v očích prakticky, utilitárně orientované části veřejnosti jsou myslím víceméně jedinými uznávanými výstupy lingvistického bádání překladové slovníky a učebnice cizích jazyků, popřípadě – pod vlivem vzpomínek na školu – ještě tak pravidla pravopisu, považovaná obvykle za univerzální jazykovou příručku. V hospodě stejně jako v poslanecké sněmovně by dnes myslím s uznáním prošel jako lingvista leda člověk, který vládne větším počtem cizích jazyků. Kdyby tam zavítal například Antonín Havlík s objevem jerového pravidla nebo Vladimír Skalička s jazykovou typologií, setkali by se asi s takovým oceněním – abych parafrázoval Samuela Johnsona, anglického lexikografa a kritika z 18. století – jako pes chodící po zadních nohách: je to sice zajímavé, ale k ničemu (převедeno do moderního jazyka: je to sice zajímavé, ale negeneruje to zisk). Mám pocit, že celkově prestiž lingvistiky v očích průměrného člověka dlouhodobě klesá. Nejsem si jist, jestli například celá naše teorie spisovného jazyka a teorie jazykové kultury nezačíná poznenáhlu ztrácet půdu pod nohama, respektive kontakt se životem. Nelze nevidět, jak se naše společnost mění, jak výrazně se posouvají její hodnoty. Přibývá lidí, kteří velmi málo čtou, stále větší zastoupení mají věkové skupiny, jejichž příslušníci se z velké části spisovně češtině vzdalují, nemají pro ni téměř žádné užití. Pro většinu z nich to není ani náhodou prestižní útvar. Existují rozhlasové stanice, na kterých spisovnou češtinu prakticky neuslyšíte: vyžaduje se bezprostřednost, živost, poptávka je po dynamických mluvčích, kteří užívají běžný jazyk svých posluchačů. Prestiž tu získává jiná čeština – čeština, která starším uživatelům jazyka zní většinou nekultivovaně, odpudivě a nelibozvučně, zatímco mladším v ní zřejmě zaznívá nějaká nová, pro ty starší nerozpoznatelná harmonie. Je to přirozené a nevyhnutelné, živý jazyk se musí měnit, protože jinak by atrofoval a vyhasl. Problém je v tom, že

velká část změn nemá co dělat s funkčností ani se systémovostí, tedy s obvyklým pozadím novodobých lingvistických hodnocení jednotlivých jazykových prostředků a jevů. Jsou to do jisté míry změny samoúčelné, těžko bychom v nich hledali jakýkoli smysl, a tak – lingvista nelingvista – nastupují subjektivní kritéria. Mnoho starších mluvčích, včetně nemalé části jazykovědců, se s takovými změnami odmítá smířit a má k nim jednoznačně negativní postoj. Není to nic nového, ustupující generace odnepaměti obviňují ty nastupující, že jazyk kazí. Jenže to je silně přehnané. Hájení tradičních jazykových ideálů a zvyklostí je určitě dobrá, dokonce prospěšná věc, protože do značné míry zajišťuje plynulost jazykového vývoje, ale neměli bychom v tom hájení být příliš tvrdohlaví a také bychom se neměli příliš divit, když neuspějeme. Vypráví se, jak Bohuslav Havránek kdysi někomu odsekl, že kdyby se jazyky nekazily, mluvili bychom dodnes indoevropsky. Ve zkratce se to asi o moc líp říct nedá.

Ale zpátky k té praktičnosti lingvistiky. Nevím, kolik výsledků lingvistické práce lze vůbec uplatnit v té nejběžnější praxi, v „praktickém životě“, a jak to nejlépe udělat. Přes preskripci dnes zřejmě cesta nevede. Jednu ze slibných cest představuje podle mého názoru to, co v posledních letech dělá Ústav pro jazyk český: ve velkém rozsahu umisťuje na internet jednotlivé jazykové zdroje, excerpce, slovníky, staročeské památky, komentář k nejčastějším pravopisným, gramatickým a jiným dotazům a podobně, což nabízí uživatelům češtiny nebývalé možnosti: kdokoli si může okamžitě vyhledat, co právě potřebuje, a to v nových i starších slovnících, ve slovnících, z nichž některé existují jen v několika málo exemplářích... Samozřejmě, nemám ponětí, jak velký dopad na běžnou jazykovou praxi to ve skutečnosti má nebo bude mít, ale v každém případě to považuju za krok dobrým směrem.

FM: Tím jste naznačil jednu z věcí, kterou by podle vás měl Ústav pro jazyk český dělat. Jaká by ještě měla být náplň jeho práce? Potřebujeme ho vůbec – potřebujeme nějakou instituci, která bude pečovat o jazyk?

– Pokud jde o to, zda vůbec takovou instituci potřebujeme: můj názor – odpovídající mému věku a stupni konzervativnosti – je, že ano. Myslím, že by tu měla být instituce, která se stará o poznávání českého jazyka, monitoruje jeho změny a jistým způsobem o něj i pečuje. Otázka ovšem je, co se myslí tou péčí. Měla by to být nejspíš tvorba jazykových

příruček v tradiční i elektronické podobě a s tím související poradenství. Poradenství nikoli autoritativního typu, ale spíš takové, které vede k informovanosti a kvalifikovaným rozhodnutím těch, kdo se na něco ptají, kdo v něčem pociťují nejistotu. Problém je však v tom, že lidé jsou ze školy zvyklí na vyhraněně černobílé vidění jazykových jevů: ty jsou buď správné, nebo nesprávné, nic jiného, nic mezi tím. Neautoritativní poradenství je ve srovnání s tím podstatně komplikovanější, protože zahrnuje i jistý prvek výchovy a samostatného rozhodování, což se, pokud vím, u dnešních českých mluvčích, po americkém způsobu vyžadujících „jasné a jednoduché odpovědi na jasné a jednoduché otázky“, setkává jen s velmi skrovným nadšením.

Kdybych to měl vyjádřit obecně a poněkud vzletněji, asi bych řekl, že Ústav pro jazyk český by se měl věnovat moudrému pěstování jazyka (ten obrat je vypůjčen od Komenského, ale jen jako pěkná formulace; zcela nechávám stranou, že učitel národů jím měl na mysli něco, k čemu má novodobá lingvistika asi stejný poměr jako čert ke kříži, totiž umělou racionalizaci jazyka víceméně ignorující úzus). Na tom Komenského vyjádření se mi líbí přívlastek *moudrý*: není to slovo, které by bylo zrovna v módě, dnes dáváme přednost jiným: *inteligentní, vzdělaný*... Moudrost však není na nic z toho redukovatelná, na rozdíl od inteligence nebo vzdělanosti si ji spojujeme také s hlubším vhledem do obvyklého běhu věcí lidských, s rozvážností, skromností, schopností přiznat vlastní chybu nebo nevědomost – což jsou vesměs charakteristiky, které aby dnes člověk pohledal. I ta slova sama znějí už trochu obnošeně, přežile. Kdy jsme například naposled slyšeli, že pro nějaké kodifikační rozhodnutí vlastně nejsou jednoznačné, popřípadě vůbec žádné důvody? Pro kriticky myslícího laika by jsem si myslel, že by bylo přijatelnější poznání, že lingvisté si také občas nejsou něčím jisti a tu a tam se dopustí přehmatu, než stav, kdy si má sám vysvětlit, proč píšeme například *strnulý*, ale *ztuhlý* nebo proč Češi píšou vědecky zdůvodněně *deník* s jedním *n* a Slováci píšou – neméně vědecky zdůvodněně – *denník* se dvěma.

FM: Měl bych ještě otázku, která souvisí s vaší zmínkou o díle profesora Klégra: Je podle vás lingvistické bádání individuální, nebo spíš kolektivní záležitost? Jak by mělo vypadat ideálně?

– Myslím, že tady ideál asi neexistuje, ledaže by byl kombinací obojího,

kombinací namixovanou podle potřeby. V zásadě záleží na tom, na čem pracujete. Jde-li o práci vázanou na rozsáhlý materiál (řekněme když budete nějaký velký slovník), je myslím výhodné pracovat v týmu, třebaže Aleš Klégr ukázal, že i dnes to jde jinak. Týmová práce mnohé urychlí, ale nese s sebou větší problémy s udržení jednoty, například při zpracování slovníkových hesel, zvlášť je-li příslušný tým početnější, nebo když si každý z jeho členů myslí, že ví všechno nejlíp – což je dneska poměrně častý jev. Má-li všechno fungovat opravdu dobře, je práce v týmu značně náročná na organizaci. Něco jiného je řešení jednotlivých teoretických problémů, to jsou věci, které jednotlivci musí vymyslet sám, aspoň v základech. Nesmírně cenné ovšem je, pokud máte korektiv v lidech pracujících ve stejném oboru, kteří s vámi proberou problémy, upozorní na slabá místa, přispějí svými nápady; i tak ale myslím zůstává jakákoli teoretičtější práce z velké části individuální.

Já ovšem zřejmě vůbec nejsem ten pravý člověk, který by na takovou otázku měl odpovídat, protože jak jsem si ověřil v praxi, vedení týmu rozhodně nepatří k mým silným stránkám. Po roce osmdesát devět jsem zhruba rok vedl katedru českého jazyka a skončilo to tak, že jsem de facto většinu administrativy dělal sám, poněvadž mi to připadalo jednodušší než pořád někomu něco vysvětlovat. Ale takhle to nemá vůbec vypadat. Nejsem člověk, který by dokázal vést tým, a jsem rád, že žádný tým vést nemusím, protože ten by asi moc dobře nefungoval.

FM: To jste mi odpověděl i na poslední otázku, jaké jsou podstatné rysy dobrého pracovního kolektivu, a zejména jak takový tým vytvořit a co se vám přitom konkrétně osvědčilo.

– No, tak na to byste opravdu těžko hledali méně kompetentního člověka, než jsem já.

Výběrová bibliografie prof. PhDr. Karla Kučery, CSc.¹

KNIŽNÍ PUBLIKACE

- Cizí slova. Praha, Mladá fronta 1978.
Malý staročeský slovník. Praha, Státní pedagogické nakladatelství 1979. (s J. Běličem a A. Kamišem)
Jazyk českých spisů J. A. Komenského. Praha, Univerzita Karlova 1980.
Český jazyk v USA. Praha, Univerzita Karlova 1990.
Starší české texty s přehledem morfolgie staré češtiny a cvičeními. Praha, FF UK 2001. (s J. Jančákovou, O. Koupilem, R. Adamem a J. Rejzkem)
Základy staroslovenštiny. Praha, FF UK 2001. (s A. Fidlerovou a J. Rejzkem)
Frekvenční slovník češtiny. Praha, Nakladatelství Lidové noviny 2004. (spoluautor)
Slovník Karla Čapka. Praha, Nakladatelství Lidové noviny 2007. (spoluautor)
Slovník Bohumila Hrabala. Praha, Nakladatelství Lidové noviny 2009. (spoluautor)

STUDIE A ČLÁNKY

- Lidová rčení v Labyrintu světa a ráji srdce. *Studia Comeniana et historica*, 2, 1972, s. 29–34.
Charakteristika slovní zásoby Labyrintu světa a ráje srdce J. A. Komenského. *Česká literatura*, 20, 1972, s. 346–356.
Elativní výrazy v Labyrintu světa a ráji srdce J. A. Komenského. In: *Studia Slavica Pragensia*. Akademiku Bohuslavu Havránkovi k osmdesátinám. Praha 1973, s. 83–88.
S ženou na pouť do Kyjova. *NŘ*, 57, 1974, s. 139–142.
Příspěvek k vývoji expresivity v pojmenování domácích zvířat. In: *Sborník provozně-ekonomické fakulty VŠZ v Praze-Suchdole*, 1974, s. 215–224.
Spojení typu Ezopů pes v češtině 16. a 17. století. *SlavPrag*, 21, 1978, s. 231–234.
An analysis of the vocabulary of the Labyrinth of the world and the paradise of the heart by J. A. Comenius. *Acta Comeniana*, 28, 1979, s. 329–352.
K vokalizaci neslabičných předložek v češtině a slovenštině. *SlavPrag*, 25, 1982, s. 55–59.
Analýza singulárních stylů a atribuce textu. *SlavPrag*, 26, 1983, s. 41–43.
K vokalizaci neslabičných předložek v současné češtině. *NŘ*, 67, 1984,

1) Výběrová bibliografie vychází z bibliografií Karla Kučery uveřejněných na stránkách Ústavu českého jazyka a teorie komunikace FF UK a na stránkách Ústavu českého národního korpusu.

s. 225–237.

Významová stránka vokalizace neslabičných předložek v současné spisovné češtině. In: Přednášky z 27. běhu Letní školy slovanských studií. Praha 1984, s. 26–32.

Lexikální a syntaktické zvláštnosti současných českých publicistických projevů. In: Přednášky z 28. běhu Letní školy slovanských studií. Praha 1986, s. 63–71.

Mluvnické názory J. A. Komenského. *Práce z dějin slavistiky*, 10, 1985, s. 133–141.

Představy J. A. Komenského o ideálním jazyce. In: Přednášky z 29. běhu Letní školy slovanských studií. Praha 1987, s. 105–113.

Učebnice užívané při výuce českého jazyka v USA. *ČJL*, 40, 1989–1990, s. 121–130.

Postavenie slovenského jazyka v Spojených štátoch. *Slovenská reč*, 55, 1990, s. 20–25.

Současné postavení českého jazyka v USA. *NŘ*, 73, 1990, s. 57–63.

Český jazyk J. A. Komenského. In: *Pocta Univerzity Karlovy J. A. Komenskému*. Praha 1990, s. 167–173.

Jan Gebauer a materiálová úplnost při studiu starších vývojových fází jazyka. *SlavPrag*, 35, 1992, s. 45–49.

J. A. Comenius's concept of cultivation of languages. *Ročenka Kruhu moderních filologů*, 19, 1992, s. 18–20.

Místo a uplatnění češtiny mezi jazyky užívanými v USA. In: Přednášky z 33. běhu Letní školy slovanských studií. Praha 1992, s. 77–81.

Nejčastější slova v českých spisech J. A. Komenského. *LF*, 115, 1992, s. 81–87.

Nové pohledy na jazyk jako nástroj a cíl Jana Amose Komenského. *Studia Comeniana et historica*, 22, 1992, s. 81–95. (s J. Daňhelkou a K. Hádkem)

Několik kvantitativních charakteristik slovní zásoby Labyrintu světa a ráje srdce. *NŘ*, 77, 1994, s. 153–159.

Slova českého původu v cizích jazycích. In: Přednášky z 34. a 35. běhu Letní školy slovanských studií. Praha 1995, s. 39–43.

Americká čeština: Pohled na jeden případ štěpení jazykového vývoje. In: *Jazyk a jeho užívání*. Praha 1996, s. 112–118.

Několik pohledů na vývoj českého pravopisu. In: Přednášky z 39. běhu Letní školy slovanských studií. Praha 1997, s. 63–67.

Recepce současné češtiny a reprezentativnost korpusu (Výsledky a některé souvislosti jedné orientační sondy na pozadí budování Českého národního korpusu). *SaS*, 58, 1997, s. 117–124. (s F. Čermákem a J. Králíkem)

Vývoj účinnosti a složitosti českého pravopisu od konce 13. do konce 20. století. *SaS*, 59, 1998, s. 178–199.

Some aspects of orthographic variety in a changing writing system. In: *Text variety in the witnesses of medieval texts*. Sofie 1998, s. 77–84.

Diachronní složka Českého národního korpusu: obecné zásady, kontext a současný stav. *LF*, 121, 1998, s. 303–313.

The general principles of the diachronic part of the Czech national corpus. In:

Text, speech and dialogue. Berlín – New York 1999, s. 62–65.

Dodatek ke kvantitativním charakteristikám vývoje českého pravopisu od 13. do 20. století. *SaS*, 60, 1999, s. 301–303.

Emigracija v XIX i XX vekach i diferenciacija jazyka. In: *Jazyk kak sredstvo translacii kultury*. Moskva 2000, s. 237–247.

The development of entropy and redundancy in Czech from the 13th through the 20th century: An echo of the arrow of time. *Quantitative linguistics*, 60, 2001, s. 153–162.

The Czech national corpus: Principles, design, and results. *Literary and linguistic computing*, 17, 2002, s. 245–257.

Rozšíření češtiny v zahraničí. In: Přednášky z 46. běhu Letní školy slovanských studií. Praha 2003, s. 91–98.

Diachronní kvantitativní pohled na vybrané případy konkurence v češtině a otázka smyslu budování diachronního korpusu. In: *Verba et historia*. Praha 2005, s. 191–196.

Kvantitativní charakteristika průběhu a uplatnění změn *ý > ej*, *ú > ou* a *aj > ej* v češtině od 14. století do současnosti. In: *Korpusová lingvistika: Stav a modelové přístupy*. Praha 2006, s. 210–225.

Neustálené kolokace tvarů s provedenými a neprovedenými hláskovými změnami ve starších českých textech. In: *Kolokace*. Praha 2006, s. 249–261.

Hyperlemma: A concept emerging from lemmatizing diachronic corpora. In: *Computer treatment of Slavic and East European languages*. Slovenské a východoeurópské jazyky v počítačovom spracovaní. Bratislava 2007, s. 121–125.

Mapping the time continuum: A major raison d'être for diachronic corpora. In: *Proceedings of the corpus linguistics conference CL2007*. Birmingham 2007, 10 s. <http://ucrel.lancs.ac.uk/publications/CL2007/paper/27_Paper.pdf>

The orthographic principles in the Slavic languages: Phonetic/phonological. In: *Die slavischen Sprachen / The Slavic Languages*, Halbband 1. Berlín – New York 2009, s. 70–75.

EDIČNÍ ČINNOST

Problémy stylistiky. *SlavPrag*, 26, 1983. (s J. Štěpánem)

Jan Gebauer. Sborník k 150. výročí narození. *SlavPrag*, 35, 1992.

PŘEKLADY

Calzolariová, N.: Kombinovat slovník a thezaurus je možné. In: *Studie z korpusové lingvistiky*. Praha 2000, s. 325–341.

Clear, J.: Z Firthovských principů: počítačové nástroje pro studium kolokace. In: *Studie z korpusové lingvistiky*. Praha 2000, s. 495–513.

Sinclair, J. M.: Automatická analýza korpusů. In: *Studie z korpusové lingvistiky*. Praha 2000, s. 307–324.